

מעשה שבת של תינוק שנשבה

רמב"ם הל' ממרים פ"ג. ג: אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זרין לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי וראת היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם וכו'. בהמשך לדברי הרמב"ם האלו כתב החו"א, בהתייחסו לתינוק שנשבה, בהל' יבום סי' קי"ח אות ו' בזה"ל: ... ומצווין אנו להחיותו ואף לחלל עליו השבת בשביל הצלתו ובהגה"מ פ"ו מהל' דעות כתב דאין רשאין לשנאותו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים מה"ט והביא כן מתשובת מהר"מ לזבלין כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח ודיינינן להו כאנוסין וכו' עכ"ל. לפ"ז רוב פורקי העול בזמננו, אשר חונכו על ברכי הכפירה, לכאורה יש להתייחס אליהם כאל תינוקות שנשבו וגם כשעוברים על התורה ועל מצותיה במזיד הם בבחינת אומר מותר שדינו מבואר בט"ז יוד"ס סי' צ"ט סק"ט שהוא כשווג, ע"ש. לאור זאת מן הראוי לברר מה דינו של מעשה שבת שלהם.

במס' חולין, טו, א ובעוד מקומות מובאת ברייתא אשר בה נחלקו בדינו של מעשה שבת, המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת לאחרים ולא לו במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים. הש"ע פוסק כרבי יהודה, וז"ל בס"י שיח, א: המבשל בשבת במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים ולערב מותר גם לו מיד. הגר"א בביאורו שם חולק על הכרעה זו ולדעתו הלכה כרבי מאיר ולפ"ז בשוגג מותר גם לו אפילו באותו יום ובמזיד מותר גם לו במו"ש.

לעומת זאת בס"י רנ"ג, א פסק הש"ע: ... ואם שכח ושהה אם הוא תבשיל שבשל כל צרכו מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת ואם עבר ושייה אסור בשניהם, והוסיף הרמ"א — עד בכדי שיעשו, כפי שהוזכר אם בישל הן בשוגג והן במזיד כאשר מותר למוצאי שבת מותר מיד ואין צורך להמתין עד בכדי שיעשו, בנוסף לכך המג"א שם סק"א מבאר שהדין המוזכר בש"ע שאסור עד מו"ש אסור לכל כמ"ש הטור וכ"פ בד"מ ומ"ש הגמ"ר דלאחרני שרי משום דס"ל כר"מ אבל אנן דקי"ל כר"י כמ"ש רס"י שי"ח א"כ ה"ה ה"ו אסור לכל, ע"ש. אולם הגר"א בביאורו שם הוכיח ממס' שבת לת, א דבדין שהיה שוגג ומזיד שוין ומזיד אסור אף לאחרים דמזיד דר"מ שוגג דר"י. פירושו של דבר שגם אליבא דר"מ בשהיה

בשוגג לא יאכל עד מו"ש וממילא הדין של הש"ע תואם גם את דעתו של ר"מ
ושלא כדברי המג"א ועיין במחה"ש בארו בדברי המג"א.

יוצא שבשהיה החמירו יותר מאשר בבישול הן ביחס לדין שוגג אליבא דר"מ
והן ביחס לשעת ההיתר במוצ"ש שבבישול מותר מיד ובשהיה מותר רק בכדי
שיעשו. נראה לבאר את החילוק ביניהם ע"פ מה שכתב הר"ן במס' שבת בפרק
כירה בד"ה הלכך המבאר את טעמם של אלו הסוברים בדין מבשל מותר במו"ש
מיד, כפי שגם פוסק הש"ע הג"ל, ואין צורך להמתין בכדי שיעשו, וז"ל: ואיכא
מ"ד דלמו"ש מותר מיד שלא אמרו בכדי שיעשו אלא בדבר שנעשה ביד נכרי
כגון שהביא דורון לישראל ויש מאותו המין במחובר לקרקע משום דאי שרינן
ליה לערב מיד אתי למימר ליה בשבת הבא לפי שאמירה לנכרי בשבת קלה היא
בעיניו וכו' אבל במבשל ליכא למיגזר דבשול דבר חמור הוא ואפילו שרית ליה
למוצאי שבת מיד לא אתי למיעבד לכתחלה, וכו', עכ"ל. אותה סברה אנו מוצאים
בתוס' במס' שבת קכב, א ד"ה ואם בהסבירם את הדין שמוזכר במשנה שם שנכרי
שהדליק בשבת נר בשביל ישראל אסור לכל ישראל אפילו לפי ר"מ. וז"ל...
ואע"ג דישאל המבשל בשבת בשוגג יאכל התם לא חיישינן אי שרית ליה לאכול
דילמא אתי לבשולי במזיד דהא איכא איסור סקילה וחמיר עליה אבל בנכרי
העושה לצורך ישראל אי שרית ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשביל, ע"ש.

בסוגיא של שהיה באיסור, בשבת לח, א הג"ל, סובר רב נחמן בר יצחק
שבשהיה יש להחמיר יותר מבבשול דמבשל הוא דלא אתי לאיערומי, בשוגג יאכל
אבל האי דאתי לאיערומי, בשוגג נמי לא יאכל. ופרש"י — דאיסור דרבנן הוא
וקילא ליה ואתי לשהויי מזיד ויאמר שכחתי. לפי הנחה זו, אם אנו באים לדון
לגבי הדין של בכדי שיעשו הרי שיש לדמות דין שהיה ע"י ישראל לדין בשול
ע"י נכרי, דכשם שבמעשה נכרי שעשה בשביל ישראל יש להמתין במו"ש עד
בכדי שיעשו, משום דקילא בעיניו מעשה שבת של נכרי, ה"ה שהיה של ישראל
קלה בעיניו ולכן מן הראוי גם בה לגזור עד בכדי שיעשו ואין לדמותה לדין
של מבשל ושוב ראיתי שהפמ"ג חילק כן בס"י רנ"ג א"א ססקי"א.

גם דעת הגר"א מובנת שגם אליבא דר"מ בשהיה יש להחמיר בשוגג כמו
במזיד הבכה"ג, גם אליבא דר"מ גזרינן שוגג אטו מזיד.

הפמ"ג כתב בסס"י רע"ו במ"ז וז"ל: ... אם מומר הדליק נר בעצמו לצורך
ישראל אסור ודאי ושם יאמר לו אף דלפני עור ד"ת הא אחד פי' אמירה לעכו"ם
ג"כ ד"ת וחיישינן דקיל בעיניהם, ע"ש. פירושו של דבר, שבנוגע למעשה שבת
יש לדמות ישראל מומר לגוי ולומר לעשות מלאכה בשבת אפילו אם אומרים
זאת לישראל, הוא דבר קל בעיני האומר, למרות שהוא איסור מן התורה ולכן
אם נחיר לו להתנות ממלאכת מומר אם זה עשה על דעת עצמו יש לחשוש שפעם
הבאה יבא לומר לו לעשות. כמ"כ לא שייך לומר שהוא לא יעשה משום דאין
אדם חוטא ולא לו, ולכן גם אם עשה המומר בשוגג אפילו אליבא דר"מ אסור,
בנוגע אם שייך גם לאסור במו"ש בכדי שיעשה, כתב שם הפמ"ג שהדבר צ"ע.

לפ"ז מסתבר לומר שדינו של מעשה שבת של תינוק שנשבה כדינו של מעשה מומר ואפילו אם נתייחס לחילול שבת שלו במזיד כאילו עשאו בשוגג כמבואר לעיל בשם הט"ו דאומר מותר דינו כשוגג, מ"מ שוגג שלו בנוגע לאחרים דינו כמזיד לכ"ע כי לא שייך אצלו הכלל אין אדם חוטא ולא לו וגם יבא הישראל לומר לו, כי אמירה קלה בעיניו. בנוגע לבכרי שיעשו הדבר צ"ע, כפי שכתב הפמ"ג הנ"ל.

הרב יהודה שכיב

ר"מ ביישיבת הר"עציון, אלון שבות

תענית ציבור – ימי תשובת הציבור

(למשמעותם של ימי התענית)

א. ימי אבל או ימי תשובה?

ב"משנת רבי אליעזר" ¹ פרשה שלישית שנינו –

"... במה צריכין לזכרו? ² לזכור מידותיו ובנייניו ואת שעריו ואת כל תכונתו... וכן ירמיה אומר: 'הציבי לך ציונים... שימי לך תמרורים' – זכרו חורבן הבית. 'שיתי לבד למסלה דרך הלכת' – דעו על איזו עבירות גליתם מארצכם, אל תשובו לעשות כמותו. ואם עשיתן כן – 'שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה... זכרו מרחוק את ה'; וירושלים תעלה על לבכם, ואומר: 'עיראו ממערב את שם ה', ממזרח שמש את כבודו'. ואומר: ואזרעם בעמים ובמרחקים וזכרוני, הא למדת; ש כל הזוכר הוא חי והוא ש. ב. ושאינו זוכר אינו חי ואינו שב".

הזכירה היא אות חיים ופתח תקוה לתחייה מחודשת!

מכאן נבין לדברי המבוא של הרמב"ם לתעניות ציבור:

"יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה. ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבוזרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר; והתנדו את עונם ואת עון אבותם". (הלכות תעניות רפ"ה)

(1) הנקרא מדרש לב' מידות, מהד' הלל ענעלאו.

(2) לבית המקדש.